

بررسی بن مایه های شعر کودک

(با تأکید بر آثار مصطفی رحماندوست، جعفر ابراهیمی پروین دولت آبادی، عباس یمینی شریف)

زهرا سلطانی مطلق

نشر داستان

نشر داستان

تهران - صندوق پستی ۱۳۱۴۵/۳۱۶
Email: Nashredastan@yahoo.com
همراه: ۰۹۱۲۴۲۱۴۵۸۹

سرشناسه: سلطانی مطلق، زهرا،

عنوان و نام پدیدآور: بررسی بن‌مایه‌های شعر کودک: با تأکید بر آثار مصطفی رحماندوست،

جعفر ابراهیمی و پروین دولت‌آبادی، عباس یمنی‌شریف/ زهرا سلطانی مطلق.

مشخصات نشر: تهران: نشر داستان، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۰۷ ص: ۱۲۰۰۰۰ ریال

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۲-۴۷-۹

وضعیت فهرست نویسی: فضا

عنوان دیگر: با تأکید بر آثار مصطفی رحماندوست، جعفر ابراهیمی و پروین دولت‌آبادی، عباس

یمنی‌شریف

موضوع: شعر کودکان و نوجوانان (فارسی) -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد

موضوع: شاعران ایرانی -- قرن ۱۴ -- نقد و تفسیر

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۸ س ۹ ک / PIR۴۴۵

رده بندی دیویی: ۸۱۶۲۰۹/۸۱

۳۶۵۸۶۸۱

شماره کتابشناسی ملی:

بررسی بن‌مایه‌های شعر کودک

زهرا سلطانی مطلق

چاپ اول: ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۲-۴۷-۹

فهرست مطالب

پیشگفتار / ۱

مقدمه / ۲

فصل اول: درآمدی بر پیشینه شعر کودک در ایران / ۶

فصل دوم: بررسی بن مایه های اشعار: پروین دولت آبادی و عباس یمنی شریف / ۵۵

فصل سوم: بررسی بن مایه های اشعار مصطفی رحماندوست و جعفر ابراهیمی / ۱۳۶

فصل چهارم: جمع بندی / ۱۸۹

منابع / ۱۹۶

پیشگفتار

اگرچه از دیر باز شاعران مشهور در اشعارشان به کودک توجه داشته اند و به نوعی در سروده های خود، او را مورد خطاب قرار داده اند اما این اشعار با آنچه که امروز تحت عنوان شعر کودک می شناسیم تفاوتی عمده دارد. در این پژوهش به بررسی و تحلیل پروین دولت آبادی، عباسی یمینی شریف، مصطفی رحماندوست و جعفر ابرهیمی پرداخته و اشعار این چهار کودک را مورد مطالعه قرار داده است. افق های مشترک شعر و اندیشه های ایشان با نگاهی به محتوا و درون مایه های آن ها با ذکر نمونه هایی بررسی شده است. این پژوهش نشان می دهد که شاعران نام برده در هر دو دوره (قبل و بعد از انقلاب) از لحاظ موضوع با هم مشترک بودند اگر چه بعضی از مضامین بعد از انقلاب اسلامی به شعر کودک اضافه شده است اما در هر حال به نظر می رسد بیشتر از اینکه شاعر کودک باشند شاعران شعر کودکی های خود بوده اند.

نتایج پژوهش حاضر نشان می دهد که بن مایه های شعر کودک در اشعار شاعران مورد نظر از جنبه های مختلف دارای اشتراکات زیادی است و اهداف هر کدام از این گونه اشعار در حقیقت برانگیختن مسائل مختلف که در حوزه ادبیات کودک مورد نظر است، می باشد.

کودکان افسانه ها می آورند درج در افسانه شان بس راز و پند
 هزل ها گویند در افسانه ها گنج می جو در همه ویرانه ها
 "مولوی دفتر سوم ۲۶۰۲"

تا کودک هست، کودکی هست، کودک می خواهد و باید کودکی کند بازی همچون آب عطش بازیگوشی او را فرو می نشاند و تجربه های گونه گون را برای او به ارمغان می آورد همه چیز او تنها در قالب بازی مفهوم پیدا می کند و این جزء نیازهای حیاتی کودک است از این گذشته روایات اسلامی، سرشار از توصیه «توجه به کودک و کودکی» است و حتی سفارش به بازی و سرگرمی او در دوران طفولیت و تمامی این توصیه ها مسلماً خطاب به بزرگسالان است.

کمتر از یک قرن است که مبحثی تحت عنوان روانشناسی کودک در میان سایر دانش ها راه یافته است. تاسیس مدارس جدید و آموختن درسی تحت این عنوان در برنامه دانشگاهی کشور این را بازگو می کند که کودکان نیاز به توجهی جدی دارند بخشی از این توجه را می توان در گشودن بابی با عنوان ادبیات کودک و به طور کلی شعر کودک اختصاص اعمال نمود.

ادبیات کودک توجه پژوهشگران زیادی را به خود جلب کرده است. به نظر می‌رسد که این همه از احساس لزوم و درک اهمیت ادبیات کودکان در جامعه فاشی می‌شود.

اما همین تحولات هر چند ناچیز نیز می‌تواند نویدبخش باشد و در پی این تحولات افق روشن تری را در ادبیات عامیانه کودک مشاهده کرد. از آن جایی که در همه اقوام با هر زبان و هر ملیتی صورت‌هایی از ادبیات بالاختص لالایی یافت می‌شود. شاید بتوان لالایی را در زمره ادبیات شفاهی جهانی دانست.

در اشعار شاعرانی چون نظامی و سعدی و مولوی که درباره کودکان ابیاتی را سروده‌اند بیشتر هدف تئبه و آگاهی کودک از طریق نصیحت و پند و اندرز بوده است. در واقع می‌توان گفت این اشعار قبل از آنکه برای کودک سروده شود درباره آن‌ها ساخته شده است و شاعران آن دوران مطالب و مفاهیم بزرگسالانه را ذیل نام کودک بازگو کرده‌اند.

همزمان با جنبش مشروطه خواهی در ایران نخستین سروده‌های ویژه کودکان به معنای امروزی آن توسط ایرج میرزا سروده شد. اشعار ایرج میرزا که درونمایه‌ای تعلیمی و عاطفی داشت بعدها مورد توجه و تقلید بسیاری از شاعران قرار گرفت بعدها افرادی همچون جبار باغچه بان، محمود کیانوش، پروین دولت آبادی و عباس یمنی شریف با تغییراتی بنیادی در نوع بیان، قالب ساختار و محتوای شعر کودک آن را به شیوه‌ای نوین در ادبیات ایران رواج دادند از زمان سروده شدن اولین شعر کودک با ساختار جدید تا عصر انقلاب اسلامی تنها در قالب و ساختار اشعار تغییراتی مشاهده می‌شود اما مضمون سروده‌های پیش همان مضامین تکراری مثل مسایل توصیفی و آموزشی است. در دهه شصت یعنی همزمان با عصر انقلاب اسلامی در ایران علاوه بر تغییر در نگرش

ها و دگراندیشی‌هایی در همه‌ی زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، هنری در شعر و ادبیات نیز تحولات خاصی مشاهده می‌شود. با ظهور انقلاب اسلامی یکی از مضامین جدید شعر کودک را مسایل مذهبی تشکیل می‌داد که در سال‌های قبل کمتر به آن توجه می‌شد. پس از آن حوادث دیگری مثل جنگ هشت ساله عراق علیه ایران موجب به وجود آمدن مضامین جدیدی در شعر کودک شد.

موضوعاتی مثل جنگ، انقلاب، شهادت و ... نیز جزء مضامینی است که در این دهه در شعر کودک راه پیدا می‌کنند. که پر کاربردترین مضمون، موضوعات آموزشی است. پس از آن مضامینی چون طبیعت، حیوانات، خانواده، تعلقات کودکان و بیشترین کاربرد را در آثار اشعار کودکان دارند.

استادان و کارشناسان ادبی، پژوهش‌گران و مربیان کودک از جمله کسانی هستند که مسئولیت این امر متوجه آن‌هاست، سال‌هاست از پدید آمدن مقوله‌ای به نام «ادبیات کودک» در ایران می‌گذرد. اما دانشگاه‌ها و محافل دانشگاهی ما مهر سکوت بر لب نهادند و آن را در خارج از دانشگاه بازداشتند و رها نمودند البته همیشه شماری یافت می‌شوند که اهل دغدغه‌اند و بدین ترتیب دایگانی دلسوز، طفل بر راه مانده‌ی ادبیات کودک را به دامن پر مهر خود گرفتند و او را در حد توان پرورش دادند و باز هم سال‌ها گذشت؛ سال‌هایی که هنوز کرسی‌های ادبیات این کودک نیمه رشد یافته را به خود راه ندادند و باز او ماند و مادر خوانده‌هایی که هر یک در حد بضاعت ناچیز خود او را رشد دادند و در این میان شاید بتوان پرمهرترین آنان را «شورای کتاب کودک» دانست که قدم به قدم با او گام برداشت تا سرانجام راه رفتن را به او آموخت و هر سال گزارشاتی از وضعیت او را به همگان عرضه داشت به

امید برخاستن آنان که نشسته بودند. گزارشاتی از وضعیت شعر، قصه، ترجمه، تصویر و... و شاید یکی از دلایل برخاستن و گام برداشتن نگارنده به سوی این طفل پویا، مجموعه‌ای از این اعلان نظرها درباره‌ی شعر کودک بود.

گام اول انتخاب چهار تن از شاعران مطرح و پرکار در این حوزه و گام بعدی یافتن و انتخاب آثار مورد نظر بوده است، مربوط می‌شود.

به تعداد آثار هر شاعر، آشکار است که نه گنجایش این اثر و نه توان نگارنده هیچ‌یک اجازه‌ی استفاده از تمامی آثار یک شاعر را نمی‌داد. بنابراین، برحسب یک گزینش موضوعی تعداد آثار شاعران برای بررسی مشخص شد.

برای یافتن منابع جهت مطالعه و فیش برداری گاه مراجعه‌های پی‌درپی به مکان‌ها و نهادهای مختلف را ضروری می‌کرد. از جمله کتاب خانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، شورای کتاب کودک، پژوهشگاه علوم انسانی، کتاب خانه ملی و غیره.

به هر روی آنچه اهمیت دارد مسیر نا پیموده‌ی ادبیات کودک که باید به پای آشتایان به این مسیر طی شود پیش از آن که نا اهلان فرهنگ و حقیقت آن را به میدان تاخت و تازهای غیرفرهنگی خود تبدیل کنند.

تحقیق حاضر با هدف های شناخت مضامین شعر کودک در آثار شعر کودک و نوجوان گروه سنی «الف» و «ب» مصطفی رحماندوست، جعفر ابراهیمی، عباس یمینی شریف و پروین دولت آبادی صورت گرفته و همچنین شناخت ارتباط مضامین شعر کودک با جامعه‌ی امروزی ارایه شده است.